

Щодо питання про напрями розвитку законодавства про об'єднання

У № 1 журналу «Право України» за 1998 рік опублікована стаття В.Слова «Засновницькі документи про створення господарських об'єднань, їх зміст». Автор її зачіпає актуальну проблему правового регулювання статусу господарських об'єднань – особливої ланки економіки, що виникає як результат організаційної взаємодії її низових ланок – підприємств.

Сам факт авторської уваги до питання, яке довго залишалося на узбіччі творчості, викликає оптимізм. Господарські об'єднання заявляють про себе все більш настійно, про що свідчить і господарська практика, і тематика теоретичних досліджень¹. Це дозволяє сподіватися, що незабаром українські об'єднання підприємств нарешті отримають від законодавця спеціальний закон про господарські об'єднання, проект якого вперше подавався до Верховної Ради ще у 1993 р.

Оскільки погляди дослідників, увагу яких привернула тема господарських об'єднань, різняться, вважаю корисним було б обговорення розбіжностей на сторінках журналу з метою вироблення правильних концептуальних засад подальшого удосконалення законодавства.

В.Слов у названій статті, зокрема, посилаючись на приклад господарської асоціації «Вуглесорб», наведений у статті С.Грудницької², робить помилковий висновок, що об'єднання поділяються на такі, які поряд із координацією господарської діяльності учасників займаються підприємницькою діяльністю, і такі, що займаються лише підприємницькою діяльністю.

З цього приводу зауважу, що не існує господарських об'єднань, в коло діяльності яких не входить координація основної господарської діяльності учасників. Саме тому асоціація «Вуглесорб» була ліквідована, її дійсний статус відповідав лише статусу товариства з обмеженою відповідальністю і не містив в собі ознак об'єднання як органу з координації та (чи) управління діяльністю підприємств. Прийняття Декрету КМУ України від 31 грудня 1992 р. «Про впорядкування діяльності суб'єктів господарської діяльності, створених за участю державних підприємств» спричинило ліквідацію господарських товариств, створених держпідприємствами (статус господарської асоціації «Вуглесорб» був кваліфікований як статус господарського товариства).

Саме наявність координаційної (управлінської) діяльності у статусі об'єднання (у тому числі і такого, що створене у формі господарського товариства) перетворює його у самостійний суб'єкт права, відмінний від звичайного господарського товариства.

Викликає певні сумніви теза В.Слова про те, що господарські об'єднання мають набувати організаційно-правових форм господарських товариств на тій підставі, що вони (як і господарські товариства) створюються за угодою юридичних осіб. Чи є це достатньою умовою для того, щоб вимагати щодо об'єднань підприємств організаційно-правової форми господарського товариства? Зважимо на ті ж асоціації, що створені лише з метою координації господарської діяльності (про які йдеться в статті). Адже їх діяльність не має на меті отримання прибутку, як того вимагає закон стосовно господарського товариства.

Серед об'єднань підприємств слід розрізняти комерційні та некомерційні об'єднання. Питання про застосування організаційно-правових форм господарських товариств має сенс щодо комерційних об'єднань. Так, наприклад, вирішене питання в Російській Федерації, де асоціації і союзу як некомерційним організаціям забороняється

¹ Уманців Г., Уманців Ю., Лысенко О. Некоторые экономико-правовые аспекты функционирования объединений предприятий в Украине // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – № 5; Пушкіна А., Селіванов В.В. Відносини підприємництва и правовий статус їх суб'єктів // Право України. – 1994. – № 5–6; Слов В. Засновницькі документи про створення господарських об'єднань, їх зміст // Право України. – 1998. – № 1 та ін.

² Грудницька С. Відмінність об'єднань підприємства від господарських товариств // Право України. – 1994. – № 9.

займатися підприємницькою діяльністю. Фактично ж у формі некомерційної організації можуть діяти не тільки асоціації і союзи, а й інші види об'єднань, які спеціалізуються виключно на наданні послуг учасникам і не отримують самостійного прибутку.

Оскільки намір розпочати підприємницьку діяльність є прерогативою суб'єкта, за об'єднанням має залишатися право на вибір організаційно-правової форми. Тобто, по суті об'єднання може існувати як у формі господарського товариства, так і ні.

Тут ми стикаємося з фундаментальним теоретичним питанням. Що ж визначає дійсний правовий статус учасника господарських відносин: організаційно-правова форма юридичної особи (за проектом Цивільного кодексу України – суть, вид господарського товариства) чи організаційно-правова форма господарюючого суб'єкта, яка вбирає в себе і першу, і додаткову характеристику?

У випадку з об'єднаннями така додаткова характеристика є визначальною: залежно від ступеня централізації управління в об'єднанні розрізняються асоціація, корпорація, концерн і т.д.

Тракування організаційно-правової форми суб'єкта, яке залишається у межах одного з видів господарських товариств, було б невиправданим. Адже розрізняти необхідно не тільки акціонерні й інші види господарських товариств, а й створені в їх формі товарну і фондову біржу, чи-то колективне сільськогосподарське підприємство, господарське об'єднання і т.д., організаційно-правова форма яких доповнюється суттєвими елементами статусу специфічного суб'єкта господарювання.

Отже, слід погодитися з В.Словим в тому, що в проекті Цивільного кодексу не знайшов належної регламентації порядок створення підприємницькими та іншими товариствами господарських об'єднань. Не знайшов і не міг знайти, бо предмет цивільного права не охоплює відносин, з якими ми стикаємося у випадку з об'єднаннями. Адже тут ми стикаємося з відносинами залежності, а цивільне право виходить із принципу рівності сторін.

У проекті Господарського (Комерційного) кодексу України правовому статусові об'єднань підприємств відводиться окремий розділ. Даний факт підтверджує, що кодифікацію господарчого законодавства в Україні потрібно проводити у рамках Господарського кодексу, а не Цивільного, як це пропонується, оскільки останній не в змозі охопити всі сфери господарювання.

Що стосується складу установчих документів, про які, власне, і йдеться в статті В.Слова, то тут ми дійшли інших висновків, які витікають з обгрунтованої нами нової трактовки установчого договору і статуту як сукупного нормативного акта. Поширена у літературі трактовка установчого договору як цивільно-правового, на мій погляд, видається невиправдано спрощеною, адже установчий договір регулює не тільки відносини між учасниками договору по веденню спільних справ з господарського використання об'єданого майна, а й виступає як внутрішній організаційно-управлінський акт (особливо якщо розглядати його у сукупності зі статутом). Найбільш чітко це проглядає у статусі об'єднання, де основною метою співробітництва є удосконалення структури управління, а не комерційне використання майна.

Установчий договір і статут має трактуватися як сукупний нормативний акт внутріфірмового права, який виступає одночасно як установчий акт і акт локального нормативного регулювання.

Спрямованість установчого договору на створення нової організації, її не тільки майнової, а й організаційної бази дозволяє розглядати статут як складову частину установчого договору, його сутнісну умову.

Практичне значення такого підходу пов'язане з існуючою проблемою колізії норм установчого договору і статуту. Інколи вони сформульовані настільки суперечливо, що їх виконання стає неможливим. Запропоноване рішення виключить зайве дублювання текстів, послужить упорядкуванню практики складання установчих документів.

Із запропованою трактовкою пов'язане також питання про склад установчих документів. Законодавче розмежування господарських об'єднань на договірні і статутні має свої пояснення. Для конституювання порядку діяльності договірних об'єднань достатньо відповідного договору учасників, бо тут відсутній той тісний організаційний взаємозв'язок, який властивий статутним об'єднанням. Але на практиці у більшості випадків з власної ініціативи або на вимогу органів, які провадять реєстрацію, об'єднання затверджують свій статут, навіть якщо у законодавстві цього і не вимагається. Певно це пояснюється сформованою уявою про статут як необхідний атрибут господарської організації. Стаття 26 Цивільного кодексу України, в якій виникнення правоздатності юридичної особи пов'язується із затвердженням статуту, продовжує діяти.

Щодо питання про напрями розвитку законодавства про об'єднання

З іншого боку, відмова від укладання установчого договору в статутних об'єднаннях не відповідає правовій природі об'єднання як об'єкта договору: сторони домовляються про добровільне об'єднання й їх спільне рішення має бути закріплене у відповідному документі — багатосторонній угоді.

Це свідчить про доцільність запровадження однакових вимог до складу установчих документів (установчого договору і статуту).

С. ГРУДНИЦЬКА

*науковий співробітник Інституту
економіко-правових досліджень НАН України,
кандидат юридичних наук*